

KERTINĖ PARAŠTĖ

Totalitarizmo bendradarbių dilemos — Christa Wolf

Santa Monica mieste, Kalifornijoje, lankosi neeilinė viešnia. Tai Christa Wolf, geriausiai žinoma Rytų Vokietijos rašytoja. Ją pakvietė iš alyvos praturtėjusio multimilijonieriaus Paul J. Getty palikimo išlaikomas Menų ir mokslų fondas. Palmių pavėsyje Wolf dabar rašo naują, feministinį graikų mitologijos ir dramos herojės Medėjos variantą.

Savo jaunystėje Christa Wolf tikėjo komunizmu ir su panieka žiūrėjo į tokias kapitalistines institucijas kaip Getty centras. Vėliau ji tapo nuosaikia disidente, bet išlaikė savo tikėjimą „nauja socialistine visuomene“. Šių metų sausio mėnesį ji prisipažino, kad 1959 metais ji buvo „Stasi“ — Rytų Vokietijos saugumo — bendradarbė.

Rašytojos išpažintis sukėlė didelį triukšmą. Daugelis jos gerbėjų jautėsi išduoti ir ją pasmerkė. Pati Wolf, kaip ir daugelis jos likimo bendrininkų Vidurio-Rytų Europoje ar Lietuvoje, savo praeitį aiškina dvejopai: prisipažįsta padariusi klaidą ir pasiteisina. Neseniai anglų kalba pasirodžiusiam novelių rinkinyje, pavadiname „Kas bešlieka“, ji rašo: „Mes melavom ir pataikavom, ir burnojom, ir šmeižėm, ir mes geidėm vergijos bei malonumo. — Atleidimo nematyti“.

Bet Amerikoje Christa Wolf prabilo ir iš skirtingos perspektyvos. Ji pareiškė, kad „Stasi“ būtų svarba perdėdama: buvę režimo kolaborantai liudija apie buvusius saugumo bendradarbius ir vėl, savaip, tampa galingi.

Vokiečių rašytojos moralinės dilemos pažadino diskusijas ir Šiaurės Amerikoje. Du būdingi, ir labai skirtingi, komentarai pasirodė *The New York Times* knygų priedo gegužės 2 dienos numerįje.

Toronto, Kanadoje, gyvenantis žymus čekų rašytojas, taiklus ir nuoseklus komunizmo kritikas Josef Skvorecky užstoja buvusią komunistę Christa Wolf. Na ir kas, rašo jis, kad prieš 30 metų jauna rašytoja tikėjo komunizmu ir keletą sykių susitiko su „Stasi“ saugumiečiais. Jie bematant susivokė, kad iš jos nepadarys šnipelės ir paliko ją ramybėje. Bet jų trumpas bendradarbiavimas išliko bylose, kuriomis dabar piktnaudžiauja įvairūs teisuliai, niekad nenusidėjusieji ir sensacijų gaudytojai.

Skvorecky dabar Kanadoje redaguoja knygą, kurioje aprašomi keli tuzinai panašių atvejų. Anot jo, padėtis dar blogesnė Čekoslovakijoje, kur tokie saugumiečiai „bendradarbiai“, kurių pavardės patenka į „bulvarinę spaudą“, neturi teisės patys susipažinti su policijos rankose esančiomis bylomis ir yra priversti ilgai ir išlaidžiai kamuotis su teismais. Į tokius tariamą „saugumo bendradarbių“ sąrašus buvo pakliuvę net tokie pasauliui žinomi žmo-

nės kaip prezidentas Vaclav Havel, neseniai miręs kardinolas František Tomášek ir tūkstančiai „paprastų piliečių“, kurie net nesapnavo, kad jie atsidurs tokiose bylose.

Kitaip galvoja amerikiečių autorius L. H. Gann. Jis pripažįsta, kad Christa Wolf kartais pakritikuodavo Rytų Vokietijos režimą už jo pertempimus. Bet ji niekad nekritikavo to režimo marksistinių-lenininių pamatų. Rytų Vokietija niekad nenustojo garbinusi Lenino ir jo „revoliucinio budrumo“ bei teroro doktrinų. Dabar kai kurie Rytų Vokietijos intelektualai apie šalies praeitį kalba nostalgiskai. Jie pamiršta nuoga faktą, kad toji šalis rėmėsi smurtu. Prieš Berlyno sienos pastatymą 1961 metais iš Rytų Vokietijos jau buvo pabėgę trys milijonai žmonių.

Amerikiečių autorius tvirtina, jog, nutarusi pasilikti Rytų Vokietijoje, Christa Wolf, kaip svarbi figūra visuomenės akyse, prisidėjo prie tos valstybės įteisinimo. Net kai kurie apsišvietę vakariečiai patikėjo, kad Rytų Vokietijos režimui pavyko pakęsti savo piliečių sąmonę. Christa Wolf, sako jis, dabar teisinasi dėl savo bendradarbiavimo su „Stasi“ saugumu, bet ji niekad nebūtų priėmusi tokio pasiteisinimo iš nacių šnipelio.

Christa Wolf dabar sėdi pačiame tu debatų viduryje. Santa Monica palmių pavėsyje, ir rašo knygą apie tragišką ir dažnai iškreiptą Medėjos likimą.

kž

Prikelkime karališkuosius Medininkus

NAPALYS KITKAUSKAS

Rytiniame Baltijos jūros pakraštyje įsikūrusios baltų gentys kelis tūkstančius metų nuo priešų antpuolių gynėsi aukštumose pastatytose pilyse, kurios buvo medinės, sustiprintos pylimais, medžio bei žemių konstrukcijomis ir gynybiniais grioviais. Šiandien šių pilių vietoje išlikę mūsų tolimos praeities liudytojai — piliakalniai, kurių dabartinėje Lietuvos teritorijoje esama apie 900.

Mūro pilys Lietuvoje pradėtos statyti tik Mindaugui suvienijus valstybę, atsiradus galimybei vieno stipraus valdovo rankose sukaupti didesnius materialinius išteklius. Be to, mūro pilys buvo statomos strateginiu atžvilgiu svarbiausiose vietose. Tokia vieta, pirmiausia buvo Vilnius — valstybės centras, jos sostinė. Jame, Žemutinės pilies teritorijoje, jau 13-ame amžiuje pradėti statyti pirmieji visuomeniniai ir gyvenamieji mūriniai pastatai, medžio įtvirtinimai pradėti keisti jau mūrinėmis gynybinėmis sienomis. Per pastaruosius kelis dešimtmečius architektai bei archeologai Vilniuje suranda vis daugiau tokių ankstyvųjų mūrinių statinių liekanų.

Vakarinėje Lietuvos dalyje viena ankstyviausių mūrinių pilių buvo Kauno pirmoji pilis, statyta Nemuno ir Neries santakoje, kryžiuočių sugriauta 1362 metais. Lietuvą iš rytų bei pietryčių saugojo Medininkų, Krėvos ir Lydos mūro pilys. Visos šios pilys buvo aptvarinės, lygumų tipo, nes statybos lygumose. Medininkų, Krėvos, Lydos bei Kauno pirmosios pilies planas keturkampis, jų aptvaro sienų aukštis 10-15 metrų. Atrodo, mūrinių aptvarinių pilių proto-

tipu buvo Eišiškių, Piliakalnio (Rodūnės rajonas), Geranainių pilys, statytos bene 12-ame amžiuje, ir kurių keturkampį aptvarą sudarė pylimas su medžio ir žemių konstrukcijomis virš jo, o taip pat išorės griovys.

Didžiausia iš Lietuvos aptvarinių keturkampio plano pilių buvo Medininkų pilis. Ji statyta už 30 kilometrų į rytus nuo Vilniaus, palei senąjį Vilniaus-Ašmenos-Minsko kelią. Jos paskirtis — ginti iš rytų pusės Vilnių, visą Lietuvą, pavojaus atveju — būti priedanga apylinkių žmonėms, kurie čia slėpdavosi su gyvuliais ir turtu. Medininkų pilies aptvaro sienos daugiausia mūrytos iš lauko akmenų, jų aukštis 14-15 metrų, storis — 1.8-1.9 metrai. Sienose, vienuolikos metrų aukštyje buvo šaudymo angos, išilgai sienų iš kiemo pusės tęsėsi medinė galerija šauliams. Pilies šiaurės rytų kampe buvo penkių aukštų bokštas — donžonas, jo aukštis per 30 metrų. Viršutiniuose donžono aukštuose gyvenamosios patalpos; iš šio bokšto buvo stebimos apylinkės, koordinuojama gynyba. Šalia šio bokšto šiaurinėje sienoje buvo vartai, iškelti virš žemės lygio kelis metrus su pakeliamu tiltu išorinėje pusėje. Ties rytinės, pietinės bei vakarinės sienų viduriu taip pat yra buvę bokštai, juose ar šalia jų buvo vartai į pilį. Ties pietiniu bokštu vartai, panašiai kaip šiaurinėje sienoje, taip pat buvo iškelti per keletą metrų virš žemės paviršiaus. Medininkų pilį iš išorės supo du 5-8 metrų gylio grioviai ir pylimas, todėl visas gynybinis kompleksas užėmė 6.5 hektarų. Mūro sienų aptvaro viduje kiemo plotas buvo 1.85 ha dydžio. Medininkų pilies šiaurinė siena yra 132 m ilgio, pilies rytinė siena 170 m, pietinė 128 m, vakarinė 147 m.

Idomus Medininkų pilies planas. Jis keturkampis, su įvairių vartais visose keturiose sienose, aptvaro sienos orientuotos šiaurės-pietų bei rytų-vakarų kryptimi (su palyginti nedideliu 8°-9° nukrypimu). Panašaus plano savo karinės stovyklas įrengdavo senovės trakai ir romėnai. Romėnų stovyklų planas buvo taip pat stačiakampis, kurio kraštinės orientuotos pagal pasaulio šalis. Kiekvienos kraštinės viduryje buvo vartai. Aptvaro viduje priešais vieną kitą esančių sienų vartus jungdavo dvi statmenai susikertančios gatvės: kardo,ėjusi pietų-šiaurės kryptimi, ir dekumanus,ėjusi rytų-vakarų kryptimi. Ar galėjo Medininkų pilies statytojams turėti įtakos senovės Romos karinių stovyklų statybinės tradicijos? Vargu, nes tarp Romos imperijos statybų ir Medininkų pilies pastatymo datos yra daugiau nei tūkstantis metų. Greičiau ši įtaka buvo netiesioginė. Roma savo stovyklų statybos tradicijas perdavė Bizantijos imperijai, pastaroji Sirijai ir Palestinos. Kryžiaus karų metu Vakarų Europos riteriai

Supiltos iškaskenos iš atstatomo Medininkų pilies bokšto.

M. Sakalauskas nuotrauka

Medininkų pilies donžono (bokšto) pirmas aukštas — per ilgus amžius susikaupusį žemės sluoksnį padeda prakasti vietiniai gyventojai — pilies atstatymo darbų talkininkai.

M. Sakalauskas nuotrauka

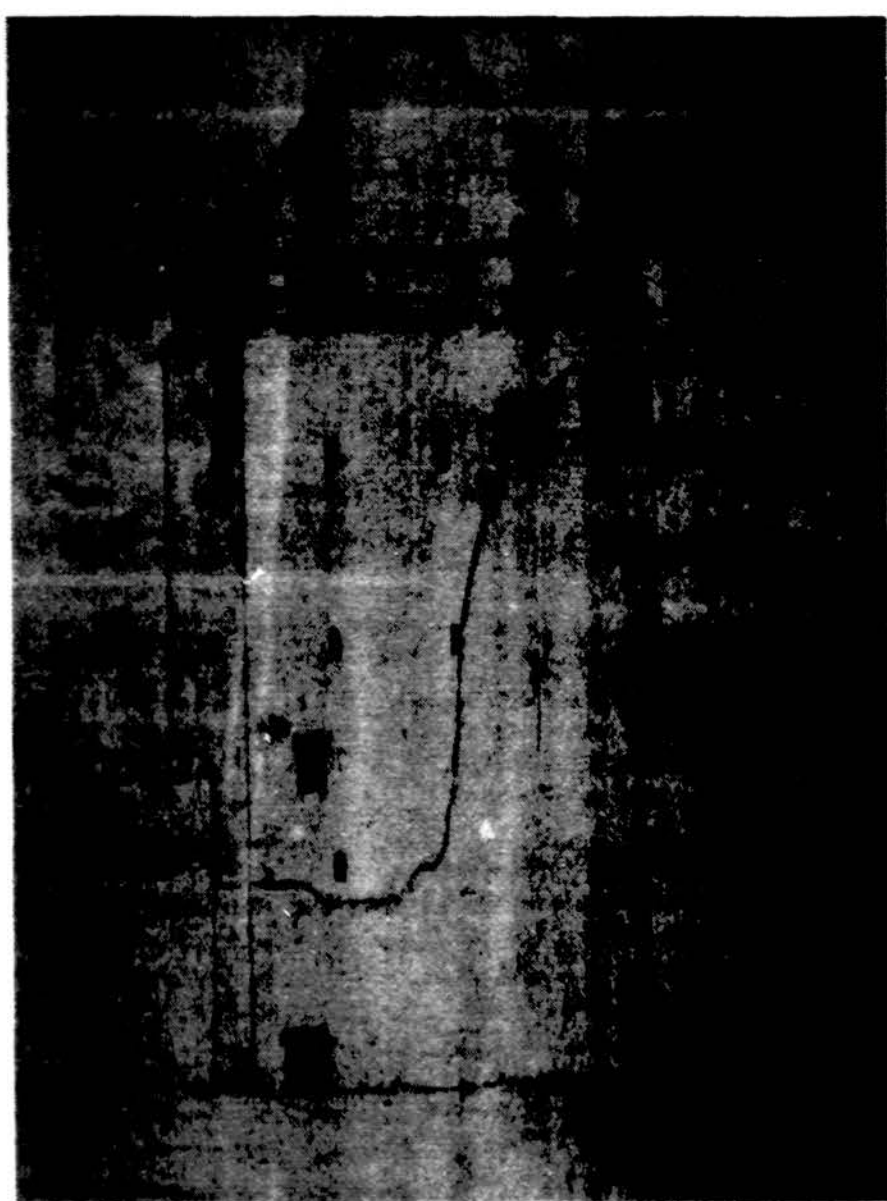

Vykdomi atkasinėjimo darbai Medininkų pilies vietoje. Surasta daug freskų darbų liekanų.

turėjo progos susipažinti su panašaus tipo tvirtovėmis, pamažu ir pati Europa perėmė jų statybos principus. Juos perėmė kryžiuočiai, atsikraustę 13-ame amžiuje prie Baltijos krantų. Tokio tipo aptvarinės pilys Vokietijoje ir Skandinavijoje pradėtos statyti 12-ojo amžiaus pabaigoje, Livoni-

joje ir Prūsijoje 13-ame amžiuje, Lenkijoje — 14-ojo amžiaus pradžioje. Lietuvoje jos statytos 13-14 amžiais. Medininkų pilis didžiausia iš kitų Lietuvos aptvarinių pilių, ji savo didumu gerokai pranoksta to meto Livonijos aptvarines (kastelines) pilis. Medininkų pilies architektūra

— santūri, monumental. Fasaduose vyrauja lygios sienų plokštumos, jose išsiskiria šaudymo angos, vartai. Šiaurės rytų kampe ryškus akcentas — aukštas donžonas. Jame keletas pusapskritių sparamų leistų spresti apie romaninio stiliaus prad- (Nukelta į 2 psl.)

Taip atrodys atstatytos Medininkų pilies bokštas. Projektas — architekto Jono Glemžos.

Prikelkime Medininkus

(Atkelta iš 1 psl.)

menis, tačiau esama ir gotikos užuominų; vartų smailiaarkės sąramos, donžono viršutinio aukšto kryžminiai su nerviūromis skliautai.

Rašytiniuose šaltiniuose (M. Strijkovskis) Medininkai paminėti pirmą kartą 1311 ir 1313 metais. Vėliau 14-ojo amžiaus antroje pusėje – 15-ojo pradžioje, Medininkai minimi jau dažniau. 1385 metais Ordino didysis magistras Konrad Zollner von Rotenstein visai netoli Medininkų surengė riterių pratybas. „Rusų miestų sąrašė“, kuris datuojamas 14-ojo amžiaus paskutiniu ketvirčiu, kalbant apie Lietuvos miestus, Medininkai vadinami mūriniais. 1402 metais Ordino kariuomenė buvo užėmusi Medininkus, sudegino pilį. Matyt, pilis netrukus buvo atstatyta. Iš jos savo raštus ne kartą yra siuntęs Lietuvos Didysis kunigaikštis Vytautas. Spėjama, kad Medininkuose, pilyje kurį laiką yra gyvenus karalaitis Kazimieras, nors dokumentų apie šį faktą nėra išlikę. Žinoma, kad karalaitis Kazimieras su tėvu viešėjo Lietuvoje 1475, 1476, 1477 ir 1478 metais. Ilgesniam laikui Lietuvoje jis buvo apsisostęs 1479-1481 metais. Jau sirgdamas, karalaitis Kazimieras 1483 metais vėl apsigyvena Vilniuje. Taigi progą aplankyti Medininkus jis turėjo daug. Iki šiol Medininkuose ir apylinkėse išlikusi žodinė tradicija, kad čia yra buvęs šv. Kazimieras. Neatsitiktinai Medininkų bažnyčia turi šv. Kazimiero titulą, o patys Medininkai senosese dokumentuose vadinami karališkaisiais Medininkais. Istorikas M. Balinskis dargi teigė, kad šv. Kazimiero palaikai buvę saugojami Medininkų pilyje keletą metų, prieš juos perkeltant 1636 m. rugpjūčio 24 d. į naujai pastatytą Vilniaus Katedros Karalių koplyčią. 15-ojo amžiaus pabaigoje ar 16-ojo pradžioje pilis nukentėjo nuo gaisro. 1655 metais per Lenkijos ir Lietuvos karą su Rusija Medininkų pilis buvo apgriauta ir neatstatyta. Netrukus vietovė atiteko stambiais žemvaldžiams, pilies kieme išliko Medininkų dvaro pastatai – mediniai, su šiaudiniais stogais. Medininkų parapija įsteigta tuoj po antrojo Lietuvos krikšto, t. y. po 1387 metų. Vyskupas Kazimieras Paltarokas savo darbe *Karalaitis šventasis Kazimieras* (1954, mašinraštis) teigė, kad „Medininkų pilis buvo šv. Augustino Regulierių kanau-ninkų dvasinėje globoje“. Iš tiesų Medininkuose ilgą laiką veikė vienuolynas, rusų valdžios uždarytas 1832 metais. 1929 metais parapietiai pastatė naują

Napolis Kitkauskas

Šio straipsnio autorius Napolis Kitkauskas nuo 1960 metų dirba Lietuvos istorinių paminklų restauravimo srityje – daugiau kaip 30 metų išdirbo Paminklų restauravimo projektavimo institute, o nuo šių metų pradžios dirba Lietuvos istorijos institute vyresniuoju moksliniu bendradarbiu. Napolis Kitkauskas gimė 1931 metais, mokėsi Utenos buvusioje „Saulės“ gimnazijoje. 1947 metais buvo suimtas iš klasės ir su grupe kitų moksleivių nuteistas dešimčiai metų kalinimo. Septynerius metus kalėjo Mordovijos lageriuose. Tėvai buvo išvežti į Krasnojarską. Stalinui mirus, 1954 metais paleistas.

Grįžęs į Lietuvą, įstojo į Kauno politechnikos instituto statybos fakultetą ir jį baigė. Nuo tada atsidėjo Lietuvos istorinių paminklų restauravimo darbui. Jis yra buvęs šv. Kazimieras. Neatsitiktinai Medininkų bažnyčia turi šv. Kazimiero titulą, o patys Medininkai senosese dokumentuose vadinami karališkaisiais Medininkais. Istorikas M. Balinskis dargi teigė, kad šv. Kazimiero palaikai buvę saugojami Medininkų pilyje keletą metų, prieš juos perkeltant 1636 m. rugpjūčio 24 d. į naujai pastatytą Vilniaus Katedros Karalių koplyčią. 15-ojo amžiaus pabaigoje ar 16-ojo pradžioje pilis nukentėjo nuo gaisro. 1655 metais per Lenkijos ir Lietuvos karą su Rusija Medininkų pilis buvo apgriauta ir neatstatyta. Netrukus vietovė atiteko stambiais žemvaldžiams, pilies kieme išliko Medininkų dvaro pastatai – mediniai, su šiaudiniais stogais. Medininkų parapija įsteigta tuoj po antrojo Lietuvos krikšto, t. y. po 1387 metų. Vyskupas Kazimieras Paltarokas savo darbe *Karalaitis šventasis Kazimieras* (1954, mašinraštis) teigė, kad „Medininkų pilis buvo šv. Augustino Regulierių kanau-ninkų dvasinėje globoje“. Iš tiesų Medininkuose ilgą laiką veikė vienuolynas, rusų valdžios uždarytas 1832 metais. 1929 metais parapietiai pastatė naują

bažnyčią. Nuo seno Medininkuose veikė mokykla. Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštystėje Medininkai buvo pavieto centru. Tačiau nėra žinių, kad Medininkams būtų buvę suteiktos Magdeburgo miesto teisės, nors šalia esančios Ašmena ir Krėva tokias teises turėjo. 1931 metais Medininkuose tebuvo 223 gyventojai, o 1986 metais – 543.

Medininkų pilies liekanų moksliniai tyrimai pradėti tik po pasaulinio karo, 1954 metais. Pagal architektą Sigito Lasavicko projektą 1959-1962 metais buvo atliktami restauravimo-konservavimo darbai, likviduota pilies mūrų avarinė būklė. Pilies sienų konservavimo darbai buvo tęsiami ir vėliau, o didesnės apimtys – 1979-1981 metais.

Tačiau šios priemonės buvo nepakankamos, ir pastaraisiais metais aptvarinių sienų irimo procesas suaktyvėjo, rytinės ir šiaurinės sienų išorėje esanti plytų apdaila juosta vietomis nubyrėjo. Didelę žalą sienų mūram daro palei jų pamatus suaugę medžiai. Taip pat paaiškėjo, kad lig šiol sienų konservavimui taikytos betoninės karūnėlės mūsų klimato sąlygomis nėra patikimos ir i mūro gilumą praleidžia kritulių vandenį.

Medininkų pilies likimu 1991 metais susirūpino Lietuvos kultūros fondas. Jo nuostatos: reikia tėti pilies sienų ir bokštų konservavimo, dalinio restauravimo darbus, reikia iširti senąją Medininkų gyvenvietę, reikia Medininkus kartu su visa Rytų Lietuva įjungti į atsikuriančios Lietuvos gyvenimą. Ligi šiol žinojome, lankėme Trakų pili, Vilniaus bei Kauno pilių liekanas. O Medininkai nedovanotinai buvo užmiršti, palikti likimo valiai. Todėl Lietuvos kultūros fondas palaiko Amerikos lietuvių inžinierių ir architektų Sąjungos ALIAS, vadovaujamos Alberto J. Kerelio, iniciatyvą finansuoti Medininkų pilies šiuos rytų bokšto (donžono) atstatymą ir įrengti jame muziejų, kuris Lietuvos visuomenei bei svečiams būtų apie Medininkų pilies ir gyvenvietės tolimą bet garbingą praeitį. To siekiant, 1992 metais vasarą pradėti pilies kiemo archeologiniai kasėjimai, šių metų gegužės mėnesį imta valyti ir tirti donžono viduje esančias griuvenas. (Tyrimus atlieka pati archeologų grupė, kuri jau keletą metų tiria Vilniaus Žemutinės pilies kunigaikštį rūmų pamatus.) Tokių tyrimų metu paprastai pavyksta surinkti papildomų duomenų neišlikusioms pastatų dalims atstatyti. Ir iš tiesų jau nustatyta, kad Medininkų pilies pirmasis aukštas turėjo medinių sijų su lentų paklotu lubas. Griuvėnose rasti nukritę tinko gabalai su sieninės tapybos pėdsakais liudija, kad bent viršutinių aukštų patalpų sienos buvo dekoruotos. Ši aplinkybė patvirtino ligšiolinę prielaidą, kad donžonas buvo gyvenamas ir pritaikytas valdovų būstui. Griuvėnose taip pat randama nerviūrinių plytų, kurių forma originali, archaiška, būdinga ankstyvajai gotikai.

Paminklų restauravimo projektavimo institute 1992 metais buvo paskelbtas konkursas Medininkų pilies šiaurės rytų bokšto (donžono) atstatymo projektui paruošti. Buvo pateikti net septyni variantai. Daugiausia neaiškumų buvo sprendžiant klausimą, kaip užbaigti donžono viršų, kadangi bokšto karnizinė dalis neišlikusi. Vieni konkurso dalyviai siūlė bokštą atstatyti iš tradicinių medžiagų (lauko akmenų ir plytų), kiti tik iš plytų; buvo vienas pasiūlymas bokštą atstatyti ir metalo ir stiklo. Šie projektai apėmė keliose mokslinėse tarybose, pagaliau konkursiniams projektams įvertinti buvo sudaryta ekspertų komisija. Priėta išvada, kad „bokšto sienų trūkstantis dalis mūryti iš tradicinių medžiagų – lauko akmenų, o viršutinį penktąjį aukštą, sienų kampus ir ango-kraščius – iš plytų. Apatinių keturių aukštų perdenginius daryti sijinius, tačiau perdenginių konstrukcija turi būti ugniai atspari. Viršutinio penktojo aukšto perdangą atstatyti iš naujų medžiagų, sukuriant anksčiau buvusio skliauto įvaizdį. Bokšto sienų (jų storis 2.6-3 metrai) atstatomas dalis, kur įmanoma, daryti tuščiavidures. Atstatyto penktojo aukšto sienų viršų ties karnizine dalimi architektūrinėmis priemonėmis suformuoti neužbaigtą. Stogą atremti ant medinių konstrukcijų, paliekant pastoginėje dalyje tarpą apžvalgos aikštelei.

Medininkų pilies bokšto fragmentas.

Apžvalgos aikštelę nuo išorės atskirti istiklinta nereguliaraus skaidymo atitvarine senele. Bokšto stogo viršų užbaigti metu gegužės mėnesį imta valyti ir tirti donžono viduje esančias griuvenas. (Tyrimus atlieka pati archeologų grupė, kuri jau keletą metų tiria Vilniaus Žemutinės pilies kunigaikštį rūmų pamatus.) Tokių tyrimų metu paprastai pavyksta surinkti papildomų duomenų neišlikusioms pastatų dalims atstatyti. Ir iš tiesų jau nustatyta, kad Medininkų pilies pirmasis aukštas turėjo medinių sijų su lentų paklotu lubas. Griuvėnose rasti nukritę tinko gabalai su sieninės tapybos pėdsakais liudija, kad bent viršutinių aukštų patalpų sienos buvo dekoruotos. Ši aplinkybė patvirtino ligšiolinę prielaidą, kad donžonas buvo gyvenamas ir pritaikytas valdovų būstui. Griuvėnose taip pat randama nerviūrinių plytų, kurių forma originali, archaiška, būdinga ankstyvajai gotikai.

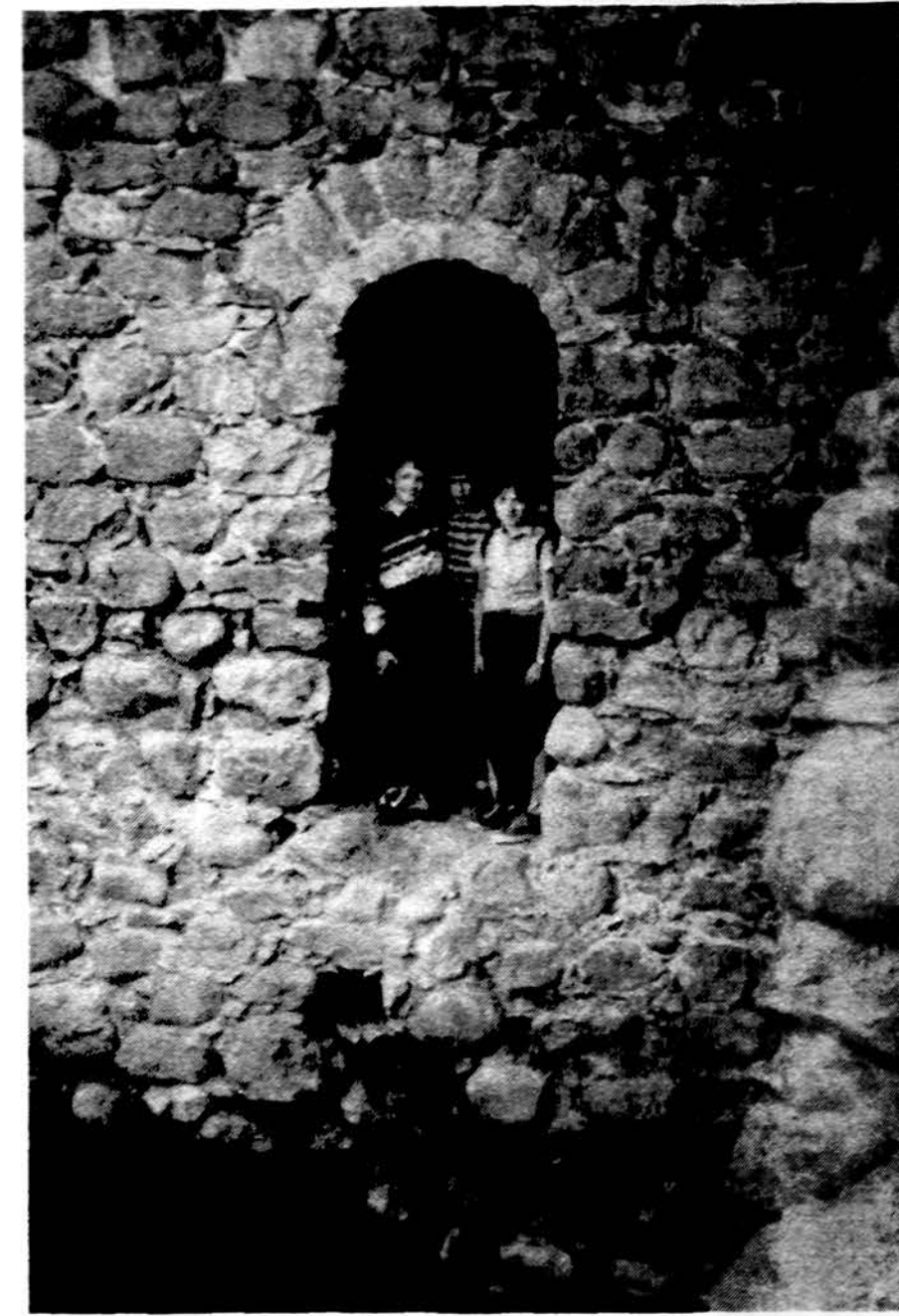

Priekyje matomas pasodintas ažuoliukas Medininkuose yra skirtas lietuviams išsiviams. (Iš kairės) Medininkų bažnyčios kunigas Kvarčikas, Leonas Limonas, Lietuvos prezidentas Algirdas Brazauskas, Jonas Variakojis iš Čikagos, vyskupas Juozas Tunaitis, Vilniaus Katedros klebonas Kazimieras Vasiliauskas.

Alfredo Girdžiūso nuotrauka

Architektas Albertas Kerelis iš JAV (viduryje) Gedimino kalno pilies bokšte, Vilniuje, susitinka su Lietuvos kareiviais (žemiau).

Jaunimas, lankantis Medininkų pilies griuvenas – čia jiems aiškinama šios Lietuvos istorijoje svarbios pilies praeitis.

Kultūrinė kronika

• **Dr. Dovydo Fainhauzo**, Lietuvos istorijos mokslininko, devynioliktojo šimtmečio Lietuvos istorijos specialisto, straipsnis „1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje“, kuris buvo išspausdintas *Draugo* kultūrinio priedo 1984 m. rugšėjo 1 d. numeryje, perspausdintas Lietuvoje leidžiamose *Lietuvos atgimimo istorijos studijose* (Vilnius: Žaltvykslė, 1991), trečiajame tome, skirtame Lietuvos valstybės idėjai (19 a. – 20 a. pradžia). Kaip aplinkybės, lėmusias šio teksto spausdinimą *Studijose*, jų redakcija nurodo šias: „tiesiogiai apie pagrindinę valstybę, kaip konspiruotą politinę instituciją lietuvių istoriografijoje nebuvo rašyta“; taip pat, „ieskant atsakymo į klausimą, kaip vystėsi Lietuvos valstybės idėja praėjusio šimtmečio vidury, Fainhauzo regėjimo kampas darosi ypač aktualus, ir [...] galima teigti, kad tai inspiruoja gana produktyvią tyrinėjimo kryptį“.

• **Lietuvių liaudies menas** šį pavasarį ir vasarą eksponuojamas Čikagos miesto Mount Greenwood bibliotekoje. Pirmoje parodoje, vykusiame sausio, vasario ir kovo mėnesiais, rodyta Lietuvos keramika: papuošalai, medaliai, vazos, vazėlės, lekšės, servizas arbatai, taurės vynui ir t.t. Antroje – vykusiame balandžio ir gegužės mėnesiais – buvo išstatyti Aldonos Kaminskienės sukurti papuošalai – vėriniai, o taigi iš jos rinkinio gintaro papuošalai: sagės, apyrankės, vėriniai ir medalionai.

Dabartiniu metu eksponuojamos verpstės, kurių rodoma gausus rinkinys. Paaikšnimuose aptariama jų paskirtis – nuo verpimo ratelio, linų kuodelio iki jau suverpto siūlo. Išdėstyti lino dirbiniai: juostos, staltiesės, lininės servetėlės, lino mezginiai, papuošalai. Tai jau trečioji Aldonos Kaminskienės ir Janinos Mikutaitienės suruošta paroda šioje bibliotekoje.

Mount Greenwood bibliotekos vedėja yra lietuvė Dana Sved-Svedienė, kurios iniciatyva šalia kitų parodų bibliotekoje ruošiamos ir lietuvių tautodailės parodos. Visomis parodomis bibliotekos lankytojai labai domėjosi, teiravosi apie Lietuvą, komentavo eksponatų įvairovę. Verpsčių parodą galima pamatyti: pirm., treč. – 12-8 v.v., antr., ketv., penkt. ir šešt. – 9 v.r. - 5 v. p.p. Bibliotekos adresas: 11010 South Kedzie Avenue, Chicago,

Atstatomo Medininkų pilies bokšto autoriai susitinka su architektu Albertu Kereliu iš JAV: (iš kairės) Albertas Kerelis, architektai M. Mikulionytė, Jonas Glemža, Napolis Kitkauskas.

Laiškai iš Teatro festivalio Vilniuje (2)

Kraujas, korupcija, pelenai
– akistatos su klasikaisALGIRDAS
LANDSBERGISMacbeth, uždarytas
japoniškame komike

Kraujo ir lyties motyvas, suksambėjus „Madame de Sade“ ir „Kvarteto“ pastatymuose, atsikartoja Tokijo Daisan Erotica spektaklyje „Žmogus, vardu Macbeth“ ir Lino Zaikausko Rusų dramos teatre pastatytame „Macbeth“. Bet Šekspyro kraujas skirtingas nuo de Sade – Lady Macbeth žodžiais, vieno jo lašo pakanka vandenynus nudažyti raudonai.

Šviesoms blėstant, sklindioje Vilniaus Operos teatro auditorijoje beveik galima užčiuoti žiūrovų smalsumą ir lūkestį. Žodis „Japonija“ lietuviams reiškia daug dalykų, kurių jie ilgisi: mečiaginę gerovę, pažangą, tvarką. Šis spektaklis žada ir egzotiką, ir avangardinį maištą. Juk jis apkelia pasaulį, jis, o ne kuris kitas, buvo parinktas festivalyje atstovauti Azijai. Festivalio programoje amerikiečių kritikai užmena, kad tikrai sofistikuoti žiūrovai neatmes šio spektaklio, ir perspėja atsikratyti iš anksto pasidarytų nuostatų: čia nebus tykių sodų, nuolankių geisų ar arbatos gėrimo ceremonijų; nelaukite japonų klasikinio Kabuki ar No formų, atsiverkite spektakliui, kuris panašesnis į hollywoodinį „Terminatorių“. Kokia puota!

Scenoje tikrai išvystame vieną šiandieninės Japonijos veidų. Kai Šekspyro tragedijoje dėl valdžios besigrimiantys skotų karvedžiai, taip čia kapojasi ir šaudosi galingosios japonų mafijos, Jakuzas, vadaukai. Režisierius Takeshi Kawamura diriguoja savo spektaklį kaip eismą Tokijo Ginza kvartale. Scenos keičiasi beveik

Scena iš Rusų dramos teatro Vilniuje pastatyto Šekspyro „Macbeth“ – viduryje Macbeth vaidinantis V. Jefremovas. Z. Jackevičiūtės nuotrauka

taip greitai kaip neoninės šviesos reklamos. Apytuštėje scenoje išradinai pasinaudojama tradiciniais japonų užtiesalais („tatami“), kurie virsta skydais, neštuvais ir t.t. Šūkaudami stropėja jauni artistai, europietiškos klasikinės muzikos ištraukas automatiškai pertraukia automatų salves.

Neprastykiojus dešimčiai minučių, kyla klausimas – kas čia darosi? Juk japonų artistams, klasikiniams ir šiuolaikiniams, būdinga nepaprasta kūno kontrolė, spektaklio piešiniui pajungiamą akrobatiką ir drausmę. Kawamura vyrų kaip galečių bėgiti taip ar kitaip, bet ar dėl to kas pasikeis?

Macbeth'o vaidmenį Kawamura padalija tarp trijų artistų. Tai įdomus, logiškas žingsnis ir savotiškas komentaras apie Šekspyro charakterius, kurie kartais nėra „vientisi“ (kokybės matas realistinėje dramoje), bet tartum sudėti iš kelių skirtingų matmenų. Be to, Macbeth keičiasi, virsta skirtingu, kodėl tad jo skirtingų fazių negalėtų pa-

vaizduoti vis kiti artistai? Veltui... Ir ši režisieriaus išmonė išyra triukšme ir maišatyje.

Žvilgtelėjus į publiką, pajunti nemaloną tylą. Tarp scenos ir žiūrovų neužsimegza ryšiai, plinta nuotolis? Nejaug lietuvičiai pernelyg konservatyvūs ir nepasirengę priimti scenos naujovės? Tokie senamadiški, kad nesugeba atsiverti „smurto orgijai be psichologijos ir poezijos“ (Chicago Sun-Times kritikės Hedy Weiss žodžiais)? Ar patsai Kawamura nepaaiškino, kad jis norėjo „į šią dramą įnešti tikrovę“ ir kad jis stato klasikinės dramos, idant jose „atsispindėtų modernus pasaulis“? Stebint spektaklį, fone išgirsti jo nekantų balsą: kodėl jūs, lietuviai, nesijaudinat ir nesizavite? Aš į spektaklį tyčia įtraukiau „idiotiškos masinės kultūros klišes“. Tai mano iššūkis klasiškajam japonų teatrui, kuris niekad nebuvo „nešvankus ar itūžes“. Aš šokiruojau, nes aš „noriu pabėgti nuo tradicinio tautinio teatro dogmų“.

Toji dvikova tarp Kawamura ir tradicinio japonų teatro darosi

įdomesnė už tai, kas vyksta scenoje. Kada spektaklis staiga atgyja ir prabyla į žiūrovus? Paradoksas: kai jis priartėja prie klasikinio teatro (Duncan'o nuždymo scena) Kawamura „naujojo japonų teatro šauklys“, pasišauna nuo sosto nuverstį klasiškąjį japonų teatrą, bet šis, kaip patyręs samurai, jam atsikerta – įrodo esąs „modernesnis“ už režisieriaus mėginimus jį nuverstį ir „sumoderinti“.

Vienas pavyzdys: muzika. Kaip ir daugelyje japonų filmų, standartinis Vakarų muzikos ištraukų stveriamasi, norint „holivudiškai“ patirštinti nuotaiką ar į akį duriamo piršto subtilumu parodyti kontrastą (gangsteriai žudo motiną ir kūdikį, palydimi „Ave, Maria“ garsų). Klasiškajame japonų teatre garsinė palyda daug įdomesnė ir „moderniškesnė“ – ji ne melodramatiškai iliustruoja nuotaiką, bet išreiškia veiksmo vidinį ritmą.

Kai kuriuos amerikiečių kritikus sužavėjo Kawamura spektaklio regimas „šiuolaikiškumas“. „Terminatoriai“, popmuzika, video, kompiuteriniai žaidimai – kokia režisieriaus drąsa, kokias originalumas... Bet ar visa tai jau šimtą sykių nematyta, kaip ir „Macbeth“ perkelinėjimai į gangsterinę aplinką Amerikos teatruose bei filmuose? Nejaug meno paskirtis yra mėgdžioti aplinką ir madas? Panaši liūdna monotoniška dabar braunasi ir į japonų literatūrą, kuri (ypač jaunieji autoriai) uoliai imituoja JAV ar Vakarų Europos minimalistų ar šoko apaštalių prozą, panašiu stiliumi vaizduoja mechanškai panašias, kaip šaldytuvus ar skalbimo mašinas, sugedusias šeimas, nihilistinių jaunimą, robotiškus gangsterius. Taip, tai deganti visuotinė tema. Bet kai japonų menas, literatūra ar teatras buvo „provinciškai“ japoniški, jie nepastatė paveikė Europos meną; dabar, „universalėdami“, japonų menininkai pradeda ištipti visuotiniame uniformizme. Daugelio jų kūrinių pradeda panešėti ir tarptautinės komercinės pramonės pramonės gaminius. (Tai aktualioji problema ir kryžkelėje atsiderusiems lietuvių menininkams.)

Be abejo, visi Šekspyro pastatymai Japonijoje susiduria su ypatinga problema. Nors japonai turi turtingą teatrinę tradiciją, jų (kaip ir indų ar kinų) drama neįspūdinga, žymiai menkesnė už poeziją ar net prozą. Visai kitaip Vakaruose, kur poetinė drama yra vienas didžiausių kultūros pasiekimų. Poezijos, psichologinės išvalgos, provokuojančių idėjų nebuvimą japonų režisieriai turi atsiverti teatrinio, vaizdinio išradinumu, meistriskumu. Kartais tai jiems beveik pavyksta (kaip Kurasawa filmuose).

Savo tekstams Šekspyras dažnai pasinaudodavo populiariomis savo laikų apysakėmis ar standartiniais istoriniais pasakojimais – juos išplėsdamas, pagilindamas, praturtindamas ir perkeldamas į visai kitą lygį. Kawamura metodus atvirkščias: jis paima daugiasluksnį Šekspyro tekstą ir jį supaprastina iki lekštos apysakės ar „komiko“. Macbeth'o žodžiais, teisiškai „nieko nereikšiantis triukšmas ir šėlsmas“.

„Žmogus, vardu Macbeth“ pasi- baigia. Sykštūs plojimai netrukus išsisklaido. Artistai jaučia publikos atokumą. Dažnai lietuvių žiūrovai tikrai per daug atsargūs ir santūrus. Ši syki tačiau jie pademonstravo savo kritišką išvalgumą – žadėjo puotą, o davė atmetinių žuvų „suši“ su kraują imituojančiu Burger King padažu.

Lietuviškai-rusiškas
Macbeth ir „kičas“

Vienu metu – pirmą sykį Lietuvos teatro istorijoje – Vilniuje pasirodė du Macbeth'ai! (Tikėkit,

Poetė Julija Švabaitė-Gylienė Katedros aikštėje, Vilniuje.

Algimanto Žiūno nuotrauka

Julija Švabaitė

NUODAI – NUODĖMĖ ŽUDYTIS

Julijonui

Gulėjai turgaus aikštėje
bevardis, neatpažintas,
akim atmerktom,
laikydamas pirštuose
marškinių
sagą...

NUODAI – NUODĖMĖ ŽUDYTIS...

Kalbėdavai apie mirtį

eilėrašciais,

dainomis: –

„...niekur tu neišeisi

iš tų nerimo padangių

drumzlinių...“

kai rūpestį užpildavom

vyšnių vynu

mažam kambarely Reutlingene,

kartodami Mačernį – – –

Kalbėdavai apie mirtį,

tik ką prabėgusią pro šalį,

skirtą ne mums,

jauną senelę...

Nuo vyno gurkšnio

mūsų angelai sargai

sukludavo šalį

ant kelių – – – – –

1993 birželis

ANT KIRTILIŠKĖS KALNELIO

Kryžius ant Kirtiliškės

kalnelio,

aptvertas tvorele,

su bijūnais

ir kačpėdėlėmis,

trys ažuoliukai
nužudytiem broliam,
tau,
liepaitė seseriai...

Ta žemė jau sugrąžinta
į Anapus –

beržai,
saldinė obelis,
tavo rankų sodinta,
griuvėsių akmenys,

jau Dievo sode – – –

Amžini paminklai,
amžinieji namai
tau,
man,
ir mūsų vaikams,

ir vaikaičiams,
ir visai giminių
giminei – – –

KRYŽELĮ DUODA

Ką Dievas myli –
kryželį duoda,

Jam reikia angelų
dangaus žvaigždės:

našlaičių,
motinų,
elgetų,
lozorių,
tremtinių...

Vagių,
barabų,
nusidėjėlių,
kalinių

Pasaulio
Atpirkimui – – – – –

tai ne įkaušusio kritiko haliucinacija.) Minėtasai Kawamura spektaklis susižavė Lino Zaikausko Rusų dramos teatre pastatytuoju „Macbeth“. Nors pastarasis spektaklis ir nebuvo festivalio programos dalimi, tokį istorinį įvykį būtina paminėti.

Kaip ir Šekspyro „Audrą“ Vilniaus Akademiniame ar „Venecijos pirklių“ Klaipėdos teatre, kritikai (kiek jų prabėgom teko skaityti ar klausytis) šį „Macbeth“ pasitiko su kuokomis ir akmenimis. Pagrindiniai jų priekaištai – „kičo“ perteklius ir palaida „elektika“. Ar tasai skubus nuteisimas mirtimi pagrįstas?

Taip, Zaikausko „Macbeth'e“ apstu kičo. Neseniai konkurso būdu Rusų dramos teatro vadovu paskirtasis režisierius, kritiku nuomone, kičo griebėsi, norėdamas padirginti daug nereikalingą publiką. Tai ne visai tikslu. Kičas jam buvo tikrai įrankis šiai „kareivio istorijai“ interpretuoti: profesionaliam kariui pavyksta pagrobti valdžią, bet jis telaimi niekalus... kiča.

Paties režisieriaus žodžiais, jis į visą „Macbeth'o visuomenę“ pažvelgė iš ironiškos perspektyvos: Dievo ar dievų nebėra, pradingo patsa, vertybių dangus, viską valdo kaprizingos raganos. Perspektiva įdomi, bet ir

pavojinga. Kaip ir Kawamura, Zaikauskas savo artistus grupuoja beveik tuščioje scenoje. Jų kostiumai (Rameckaitė), surinkti iš viso, šimtmėčio, o ypač iš jo pradžios operetų, ne tikai paryškina tą kičo ir dekadanso nuotaiką, bet ir sąmoningai pjaunasi su Šekspyro tekstu, kuriame vyrauja kitokios spalvos ir formos. Pasirodo papūgos ir (ne)kostiumuoti af-ganų kurtai. Galingosios raganos atrado išpardavimo vakarą, atėjusios iš nebrangaus viešnamio. (Ir dėl to Macbeth paaukėjo ne tikai savo gyvybę, bet ir sielą?)

(Nukelta į 4 psl.)

Is Tarptautiniame teatro festivalyje Vilniuje Japonijos teatro „Daisan Erotica“ spektaklio „Žmogus, vardu Macbeth“.

Scena iš Japonijos teatro „Daisan Erotica“ spektaklio.

Stasys Eidrigevičius buvo Čikagoje

DANAS LAPKUS

Prestijinėje meno galerijų parodoje „International Art Expo'93“, vykusiame gegužės mėnesį Čikagos McCormick Place parodų centre, buvo eksponuojami ir vieno žymiausių mūsų dailininkų, Stasio Eidrigevičiaus, darbai, atstovaujantys galerijai iš Lodz miesto Lenkijoje. Stasys (taip jis pasirašo savo kūrinius), ko gero dabar yra „pasauliškiausias“ lietuvių dailininkas, kuriantis ir eksponuojantis nuo Varšuvos iki New York'o ir Tokijo.

Stasiui yra 43 metai. Gimęs lietuviškame kaime. Lankė mokyklą Panevėžyje ir studijavo meną Vilniuje. 1980 metais visam persikėlė į Lenkiją, nors ir iki tol jau buvo patraukęs Lenkijos meno mylėtojų dėmesį. [...] Pavyduoliai lietuviai gali sau manyti, kad lenkai atėmė iš jų Stasi, panašiai kaip Mickiewicz.

(Stasys. Varšuva: Zigurat, 1992.)

Priežastis, pavertusi šį žmogų pasauline garsenybe, yra Stasio sugebėjimas derinti labai atvirą gyvenimo būdą su tautine ir aky-lai saugoma nuo aplinkos okupacijų, vaikiško tyrumo pasaulėjauta. Išdrįstu paklausti, kas yra jo kūrybos variklis. Stasys, grožėdamasis Čikagos dangoraižių veidrodiniais atspindžiais, kalba apie nuošalią tėvų sodybą Lietuvoje, „viskas, visos mano filmo lazijos dedasi tame lopinėlyje prie Panevėžio“.

Stasys Eidrigevičius

Su Stasiu Eidrigevičiumi susitikome Algimanto Kežio „Galerijoje“, Stickney, Illinois. Ant greitųjų:

DANAS LAPKUS: Kaip pavadinatume savo kūrybinę jėgą?

STASYS EIDRIGEVČIUS: Kaip atvirumą, paprastumą, drąsą parodyti savo jausmus. Vienas man patikęs straipsnis apie mane vadinasi „Nuosirdumo galybė“. Nesivaržau pasaulio, nes žmonių jausmai visur tie patys. Gali nesuprasti kalbos, bet jauti ekspresiją ir įtaiga. Visada esu labai savikritiškas ir įsitikinęs tuo, ką darau. Po kiekvieno, net mažiausio, darbo paklausiu savęs, ar tikrai padariau viską, ką galėjau ir kaip norėjau.

DANAS LAPKUS: Kokia Jūsų padėtis Lenkijos menininkų bendruomenėje?

STASYS EIDRIGEVČIUS: Ne per daug su jais bendrauju. Turiu savo vaizdus ir su jais gyvenau. Nors kiekvienas susitikimas atneša naujus impulsus ir išpūdius. Man nėra ribos tarp meno ir gyvenimo — tai tik nauji susitikimai. Štai 1986 metais Čikagoje Henrieta Vepšienė, pamatiusi mano kaukių piešinius, ėmė kalbinti, kodėl nepadarius tikrų kaukių. Nieko nelaukęs ėmiau jas čia, Amerikoje, daryti. Ir tai virto viena didžiausių mano kūrybos serijų.

DANAS LAPKUS: Koks įdomiausias pastarųjų metų darbas Jums pačiam?

STASYS EIDRIGEVČIUS: Viena Varšuvos dramos teatre buvau pakviestas pastatyti spektaklį. Sujaudino teatro direktoriaus tikėjimas manimi, juk neturiu jokio profesinio pasiruošimo, tik mano menas savotiškai scenografiškas, visada mėgau veikimą, vaidinimus. Na, bet pastaciau spektaklį, kuris vadinasi „Baltas briedis“ ir yra sukurta autobiografiniais motyvais. Smagu, kad jis buvo palankiai sutiktas kritiku ir mėgstamas žiūrovų.

DANAS LAPKUS: Esate labai universalus dailininkas, mačiau daugybę Jūsų plakatų, ekslibrių, iliustracijų ir t.t. Ko tikėtis toliau?

STASYS EIDRIGEVČIUS: Grįžtu prie tapybos. 1973 metais baigiau Vilniaus dailės institute tapybos specialybę, o 1991 metais turėjau parodą Italijoje, kurios katalogui įžangą parašė vienas garsiausių jų kritikų, Vittorio Sgarbi. Man pasirodė, kad jo rašiny stebėtinai gerai atskleidė mano kūrybos esmę, geriau, nei žmonių, rašiusių apie mane lenkiškai ar lietuviškai. Pasamdžiau vertėjas ir išverčiau Sgarbi tekstą į 20 kalbų, sukūriau 20 tapybos darbų, kurių kiekviename išrašiau tą tekstą vis kita kalba.

...Praėjo šeimininių portretų ir dialogų laikas: Modigliani ir Soutine figūros vienišos. Netoli Vil-

niaus, Soutine miesto, Lietuvoje gimė Stasys, tapytojas, kurio darbai pirmą kartą išstatomi Italijoje, darbai, kurie sukurti nepaprastai radikaliai, beveik atitinka Thomas Bernhard literatūrinius iš-kojimus tam, kad atskleistų tapybos eseną iki poezijos būsenos, tyros lyrinės ekspresijos. Stasys perkuria Bosch ir Ensor vaizdinius be jokių dramatiščių intencijų: tai yra rikšmas, ne draskan-tis, bet prigiesintas. Stasio vaiz-duotė uždaro burna, panaudojant kaukę. Popieriniai veidai išrina žmogaus tapatybę, bet ne žmogis-kumą. Po tom klounų kaukėm matyti plačiai atvertos, i tuštumą žiūrinčios akys: nežūri i mus, žū-ri kažkur šalia realybės. Obsesinis pakartojimas, melancholijs, netu-rinti ribų, kuri kartais igauna peraugusias formas, plaukiojan-čias po dangų, virš medžių viršū-nių, akims, tokioms pat, kaip tos, kurias kankiniai, kankinti už ti-kėjimą, pažino kaip akis š. Liuci-jos. Melancholiniai karnavalo žai-dimai, cirko pasaulis, vaikystės liūdesys. Bet niekas nenuramins vaiko verksmo, kurio sviedinys dinga kažkur tarp namų. Tai vie-natvė, vienatvė. Žmogus yra savo kaukė...

(Ištrauka iš Vittorio Sgarbi)

Vėlus vakaras. Skamba telefo-nas. Kažkoks svarbūs lenkai ieš-ko Stasio.

DANAS LAPKUS: Planuojate pats ar turite agentą, planuojantį už Jus?

STASYS EIDRIGEVČIUS: Buvo atvažiavęs iš Anglijos žymios dailės agentūros atstovas ir siūlė kontraktą aštuoneriems metams — jie ruošė mano para-das, leistų gražias knygas, bet tuos aštuonerius metus — ne žingsnio be jų leidimo. Atsisa-kiau. Turbūt gerai padariau. Da-bar ruošiuosi personalinei paro-dai Vilniaus Šiuolaikinio meno centre. Bus pati didžiausia mano paroda, kokią esu turėjęs. Daly-vausiu atidaryme, gal ta proga pavyks surengti „performance“ „Suliny“, simbolizuojantį didžiausią turtą — kilmę ir šak-nis.

Stasio panevėžietiškas akcen-tas nenuklūdo. Svarbūs lenkai surado dar veikiantį džiaz klubą. Atsisveikinant spėjame nusi-fotografuoti.

ATTITAIŠYMAS

Drąga kultūrinio priedo šių metų birželio 12 dienos laidoje, *Lietuvių kalbos žodyno* XV tomo dr. Antano Klimo recenzijoje, „Didysis lietuvių tautos turtas“, iškritus porai eilučių puslapi klijuojant, buvo sumenkinta sakinio prasmė. Pirmojo puslapio trečiojoje skiltyje pats paskutinis saki-nys turėjo skambėti šitaip: „Nemažai rasime dar ir sovietinės spaudos „deimantukų“, tik jau, ačiū Dievui, nerasime tų „pasaulio genialių rašytojų“, tokių kaip Leninas, Stali-nas, Brežnevas ir panašiai“. Auto-rius dr. Antano Klimo atsiprasome.

Lietuvos Dailės parodų rūmų direktorius Kęstutis Kuizinas (sėdi trečias iš kairės) ir dailininkas Stasys Eidrigevičius (sėdi ketvirtas iš kairės), susitikę su Čikagoje svečiais Algimanto Kežio Galerijoje, Stickney, Illinois, šių metų gegužės 10 dieną.

Jono Tamulaučio nuotrauka

Nuomonės ir pastabos

Dėl „klaidų sakralizavimo“...

Tomo Venclovos straipsnis „Klaidų sakralizavimas“, paskelbtas *Draugo* kultūriniame priede birželio 12 dienos laidoje, yra tąsą tų pažiūrų, kurias Venclova paskelbė lenkų spaudoje ir kurios yra nepriimtinos. Venclova neteisingai nušviečia 1941 metų lietuvių sukilimo dalyvių ryžą ir tikslą. Sukilėliai nieko kito nesiekė, o tik atsikratyti svetimųjų opresijos, ko Venclova nemato, nevertina.

Tokioje pat šviesoje, tų pačių tikslų įgyvendinimui įvyko ir lenkų vietinės kariuomenės, Armia Krajowa, sukilimas (1944-45). Jie neapkenktė nacių okupacijos ir bi-jojo grasinančio sovietų armijos smurto. Jie baiminosi, kad komu-nistinė valdžia pavergs kraštą. Sukilėliai mylėjo savo kraštą! Jie buvo pasižavę paauguti už jį savo gyvybę. Bet, kiek žinau, ne-atsirado nė vieno lenkų poeto ar istoriko, kuris apsmėitų su-killėlius, sufalsifikuotų lenkų dva-sią, užmesdamas tamsius ideolo-ginius šešėlius ant patriotinio lenkų veidrodžio (1944-45 m.).

Kas gi traktuotų heroiškas uk-raiiniečių pastangas prieš sovietų reokupaciją nuniokotoje tėvynėje — Ukrainoje (kai nacių frontas traukėsi 1944-45 metais), kaip be-reikšmes, nes buvusios beveltis-kos? Bet ar tai galima motyvuoti tuo, kad ukrainiečiai norėjo atsta-tyti nacių režimą? Neatsirado nė vienas ukrainietis poetas ar isto-riks, kuris sakytų, kad, geriau-siu atveju, tai buvo tik naivus ne-apgalvotas ukrainiečių aktas, ku-ris stabdė aliantų agresiją. Na, ir, kad jis nepavyko ir tuo pačiu Ukrainai nepadėjo. Ir lietuvių, ir lenkų, ir ukrainiečių sukilimai buvo išaukti grasinančios gimta-

jam kraštui priešpauos, vergovės.

Na, ir nė vienas žydų poetas ar istorikas neišėina į priekį ir neįrodinėja, kad Varšuvos žydų sukilimas buvo tik naivus aktas, o ne kylantis iš nukankintos žydo sielos! Niekas neskelbia, esą su-killimas buvo nereikalingas, nes nepavyko... Varšuvos žydų geto sukilimas išaukė vokiečių armi-jos atšaukimą nuo sovietų fronto, nes jiems (naciams) buvo reika-linga papildoma jėga sukilimui malšinti. Aha! Na, ar tai jau ga-lima sakyti, kad tai buvo pros-ovietinių žydų aktas? Ir dar, kaip toks, buvo, geriausiai atveju, naivus, nesugebančių galvoti senų žydų (vyrų ir moterų) aktas! Aiškiau sakant, žydų desperatinis veiksmas prieš nacius yra labai aiškus: kan-kinimai Varšuvos gete išaukė sukilimą. Kai Varšuvos sukilimo malšinimui naciai buvo priversti atitraukti kariuomenę iš fronto, tuo pačiu palengvino komuni-tams žengti į Vakarus. Negirdė-tas dalykas, kad išlikusieji žydų sukilimo dalyviai skelbtų laikraš-čiuose, kad sukilimo dalyviai bu-vo tik pamaivos, ar kitaip šmeiž-tų!

Tai tokio pat padėty buvo ir lie-tuvių sukilimo gimimas. Argi su-killėliai nusikalto, aukodami sa-vo gyvybę už tėvynę? Jiems Venc-lovos „klaidų“ sakralizacija suke-lia protesto akciją. Tai, kas vyks-ta, turėtų būti pamoka tiems, ku-rie, kaip istorijos specialistai, gvildena Lietuvos istoriją. Ir šitie specialistai turėtų būti tokiam pačiam lygyje, kaip susipratę Lenkijos, Ukrainos ar žydų tau-tos istorijos reprezentantai, kad šitoks sukilimų traktavimas, kaip koks išskirtinis skandalas,

nepasikartotų. Šventi žygiai visa-da išlieka šventais. Sukilėliai ne-turėjo kito tikslo kaip tik aukoti savo gyvybę, kad tėvynė gyvuotų, kad apgintų ją nuo užpuoliko! Da-bar, pusamžiui praėjus, jau am-žiumi brandūs, sukilimo dalyviai yra priversti griebtis plunksnos, kad detalai išryškintų sukilimo dvasią.

Ruošdamas savo knygą *Lithuanian Diaspora: Koenigsberg to Chicago*, turėjęs progos kalbėti su garbingaisiais mūsų tautos as-menimis ir iš gyvųjų jausmingu-skausmingų žodžių įsitikinau, kad sukilėliai vykdė šventą pa-reigą, savanoriškai tam save au-kodami. Čia negaliu nepaminėti dr. Adolfo Damušio, kuris patys iš-gyveno lietuvių tautos kančias ir, supratau, kad 1941 metų sukilė-liai yra karžygiai, kurie mylėjo savo kraštą.

Nereikia laukti, nes nesulauk-sime, kad lenkų, ukrainiečių ar žydų tautos atsirastų koks poe-tas ar istorikas, kuris juodintų sukilėlių už laisvę vardą ar žygi! Didžiutis reikia, turint savo tau-toje tokį poetą kaip Bernardas Brazdžionis, kuris savo eilėraš-čiuose išreiškia meilę tėvyni.

Antanas Adomėnas,
Oak Lawn, Illinois

Laiškai iš Teatro festivalio

(Atkelta iš 3 psl.)

Kritikai nepakankamai įver-tino Zaikausko sceninę vaizduo-tę ir sugebėjimą kurti iškalbius vaizdus. Spektaklyje jų gausu: Macbeth'o monologas su šunimi ir jo mizanscenos su Juokdare (kurios Šekspyro tekste nėra); samokslininkai prieš Macbeth'ą pirtyje, apsisiautę togas pri-menančiais rankluostais — užuomina į „Julij Cezarį“; pra-garu padvelkiantį Hecate; Lady Macbeth lavonas ant grindų paskutiniojo mūšio grūstyje; ir daugiau. Kodėl tad režisieriaus pagrindinis užmojis nepilnai išsikūnija scenoje? Ironijos ir kičo neužtenka, nes jie, kaip tas mis-tiškas kirminas, surija patys save. Jiems reikia atsvaros. Mac-beth'ą vaidinantis Vladimir Jędremov yra patyres ir savo rusų bei lietuvių kolegų verti-namas artistas. Tačiau jis neiš-reiškia Macbeth'o išgyvenimų skalės, jo nuopolio ritmo ir skausmo; kartais atrodo, lyg jo mintys klaidžioja kitur. Autori-teto trūksta ir jo žmonai (Natalia Archipova). Kawamura spektaklyje įdėvių susirėmimai priminė liaudiškąjį grubų japonų farsą (Kyogen); tragiškos įtampos, susikertančių valių ki-birkščiu nėra ir Rusų dramos teatro scenoje. Protagonistai nesulaukia daug paramos iš juos supančių artistų ansamblio.

Vilniaus Rusų dramos teatras išgyveno kelerius įvairiausių kri-žių metus. Ir šiame spektaklyje akivaizdūs tos krizės ženklai. Gal talentingo naujo meninio vadovo rankose šis teatras pakils iš ligonio lovos.

(Bus daugiau)

Stasys Eidrigevičius

Suliny, 1991

Aliejus, drobė, 120 x 150 cm

Stasys Eidrigevičius

Hubert, 1989

Pastelės, kartonas, medis, 180 x 40 cm